

Ольга Балакірева,
кандидат соціологічних наук,
завідувач відділу моніторингових
досліджень соціально-економічних
трансформацій ДУ «Інститут економіки та
прогнозування НАН України»

Ірина Локтева,
молодший науковий співробітник відділу
моніторингових досліджень
соціально-економічних трансформацій
ДУ «Інститут економіки та прогнозування
НАН України»

У 2014 році внаслідок військового конфлікту на Сході України розпочалося переселення жителів Донецької та Луганської областей на інші території країни. Масштабність явища зумовила необхідність розробки і впровадження окремого Закону та нормативно-правових документів, спрямованих на захист та підтримку прав і свобод внутрішньо переміщених осіб (ВПО або переселенці).

На сьогодні, за оцінками Міністерства соціальної політики та УВКБ ООН, в Україні налічується майже півтора мільйона переселенців. Основними за чисельністю групами серед ВПО є пенсіонери, діти, люди з інвалідністю, а з-поміж працездатного населення основну частку складають жінки.

У зв'язку з переміщенням з територій, де проходять бойові дії, більшість представників ВПО втратили джерела до існування та роботу, тому можна говорити про виникнення феномену раптової бідності серед представників цієї групи. Водночас досвід інших країн свідчить, що для ВПО характерним є високий рівень довготривалого безробіття, бідність, соціальне відторгнення та орієнтованість на використання державної фінансової допомоги як основного джерела існування. Отже, визна-

чення проблем і потреб внутрішньо переміщених осіб та окреслення гострих питань, що є невирішеними для представників цієї групи, є нагальним повсякденним завданням для влади та громадського сектору.

Урядом, міжнародними організаціями, громадським сектором та науковою спільнотою здійснено значний обсяг роботи щодо вирішення проблем ВПО. Проте результати емпіричних соціологічних досліджень демонструють достатньо негативні тенденції щодо процесів облаштування переселенців у нових місцях проживання.

Із самого початку процесу внутрішньої міграції нагальними для ВПО були проблеми, пов'язані із задоволенням гуманітарних потреб (їжа, одяг, медикаменти), пошуком житла та стабільної роботи, що приносить дохід. Результати досліджень, проведених серед жінок та людей старшого віку з числа ВПО * на початку 2015 року засвідчили значну частку тих, хто повідомляв про нездатність забезпечити для себе найнеобхідніше. Наприклад, про фінансову неспроможність купити необхідні продукти харчування зазначило 70 % опитаних, а 30 % повідомили про те, що не могли забезпечити своїм дітям повноцінне здорове харчування. Експертне опитування в серпні

* Дослідження проведено Українським інститутом соціальних досліджень ім. О. Яременка за технічної підтримки Фонду народонаселення ООН в Україні в грудні 2014 – січні 2015 року. Цільовою групою дослідження є ВПО, які переїхали із місця свого постійного проживання в Донецькій чи Луганській областях та проживають на інших територіях України. У межах досліджуваної групи виділено три категорії: жінки – голови домогосподарств у віці від 18 до 59 років (604 особи), вагітні жінки (101 особа), жінки та чоловіки від 60 років і старші (жінки – 133 особи, чоловіки – 162 особи). Географія опитування охоплює 16 областей України (Дніпропетровська, Донецька, Закарпатська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Чернігівська обл.) та місто Київ.

2015 року * показало, що більшість із зазначених проблем не втратили актуальності. Наприклад, у деяких інтерв'ю було відзначено, що прибулі до нових місць проживання іноді не в змозі були задовольнити навіть мінімальні потреби в їжі.

Не менш актуальною потребою ВПО залишається житло. Зокрема, в Україні дотепер не існує комплексної політики щодо житла для переселенців, яка б діяла на національному, обласному та місцевому рівнях. Результати досліджень відображають наслідки відсутності такої політики. Скажімо, за результатами опитування, проведеного на початку року, 67 % респондентів повідомили про те, що їм важко знайти житло, яке вони можуть самостійно оплатити. Про проблеми, пов'язані зі сплатою комунальних рахунків і орендною платою за житло, повідомили відповідно 52 % і 58 % опитаних. Важливість вирішення житлової проблеми підкреслюють експертні оцінки, отримані в ході глибинних інтерв'ю влітку 2015 року.

Одним з основних бар'єрів соціальної інтеграції ВПО у нових місцях проживання залишається обмеженість їхніх можливостей працевлаштування, а як наслідок — відсутність стабільного заробітку та доступу до мереж підтримки. За результатами опитування більшість представників ВПО зазначали, що їм важко знайти роботу, яка відповідає досвіду, знанням та кваліфікації (80,5 %). На думку опитаних експертів, оскільки значна частка се-

ред представників групи ВПО — працездатні люди економічно-активного віку, місцеві громади могли б використовувати потенціал переселенців для свого розвитку, залучаючи їх до місцевих ринків праці.

Ураховуючи важливість проблем ВПО, пов'язаних з працевлаштуванням, відсутністю джерел до існування, пошуком житла, надзвичайно важливим аспектом соціальної інтеграції переселенців є їх взаємодія з представниками приймаючих громад на рівні міжособистісного спілкування, яке представляє собою безцінний ресурс соціальної підтримки. Водночас фахівці, котрі працюють з ВПО, відзначають факти соціальної ізоляції представників ВПО у новому середовищі влаштування та наголошують на необхідності соціальної інтеграції.

Головною особливістю вимушеної внутрішньої міграції є її невизначений термін. Тому актуальною є не лише оцінка умов облаштування та соціальної адаптації переміщених осіб. Важливим завданням стає визначення бажаних індивідуальних стратегій подальшого життєвого шляху, а також розробка стратегій соціально-економічної політики, спрямованих на адаптацію, інтеграцію та соціальне залучення цієї групи.

Для комплексного вирішення проблем ВПО та впровадження ефективної соціальної політики, спрямованої на їх адаптацію та інтеграцію в приймаючих громадах необхідно терміново прийняти комплексну державну програму. Зокрема, доцільними є такі кроки:

- започаткувати впровадження реєстру вакансій («база попиту») та реєстру резюме ВПО («база пропозиції»), які мають створити інформаційне підґрунтя для оптимізації політики розселення та працевлаштування ВПО, зважаючи на професійно-кваліфікаційні характеристики економічно активних переселенців і потреби громад;
- створити реєстр житла (наявного та потенційного) для ВПО;
- запровадити «індивідуальний» підхід вирішення проблем переселенців. Наприклад, літніх людей та людей з інвалідністю (важко-

* Опитування експертів, які представляють інституції, що опікуються проблемами ВПО (представники міського самоврядування, спеціалісти державної служби зайнятості, представників бізнес структур), проведеного методом глибинного інтерв'ю у серпні – вересні 2015 року в межах НДР «Вимушені переселенці та приймаючі громади: уроки для ефективної суспільної адаптації й інтеграції», яка виконується відділом моніторингових досліджень соціально-економічних трансформацій ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України» в рамках дослідницьких проектів установ НАН України в галузі соціогуманітарних наук та розпорядження Президії НАН України № 237 від 01.04.2015 року.

хворих) розселяти ближче до родичів, зокрема для запобігання виникненню соціальної їх ізоляції. Тим, хто зацікавлений у переїзді до сільської місцевості, допомогти визначити варіанти та надати допомогу в переїзді;

— визнати необхідність та визначити способи оцінки втраченого майна, а також здійснити таку оцінку;

— здійснювати постійний моніторинг динаміки процесів адаптації та інтеграції ВПО у нових місцях проживання.

Ганна Скрипник: Шановне товариство, дозвольте дати слово представникам мистецтвознавчої галузі — відомому кінокритику, очільнику кінознавців ІМФЕ, голові Національної спілки кінематографістів України Сергію Тримбачу.